

11. આત્મહત્યા એ ઉપાય નથી

ડૉ. અશોક પટેલ

જન્મ : ૧૫-૦૭-૧૯૬૩

ડૉ. અશોક પટેલનો જન્મ અમદાવાદ જિલ્લાના બાન્દાઈ ગામે થયો હતો. તેઓ પિતાશ્રી ધનંજીભાઈ અને માતાજી સૂરજબહેનના એક માત્ર સંતાન છે. પિતા વ્યવસાયે શિક્ષક હતા. પિતાની વારંવાર બદલી થવાથી ડૉ. અશોકભાઈનું શાળાકીય શિક્ષણ ઘણાં ગામમાં થયું છે. તેમણે પી.ટી.સી., એમ.એ., એમ.એડ્, પીએચ.ડી.નો અભ્યાસ કરેલ છે. તેમણે ૧૪ વર્ષ પ્રાથમિક શાળામાં શિક્ષક તરીકે સેવા આપેલ છે, અને ૧૯૮૭ પછી બીએડ કોલેજમાં અધ્યાપક તરીકે ફરજ બજાવે છે. તેમણે શિક્ષણની તાલીમ લેતા તાલીમાર્થીઓ માટે અનેક પુસ્તકો લખ્યા

છે. તેઓ ગુજરાતી દૈનિક સમાચાર પત્રોના કટાર લેખક છે. તેમણે શિક્ષણ વિષયક અનેક લેખો લખેલા છે. તેઓ અત્યારે ગુજરાતમાં શાળા-કોલેજ અને સમાજમાં શૈક્ષણિક જાગૃતિ લાવવાનું પ્રશંસનીય કાર્ય કરે છે. ગુજરાત રાજ્યમાં તેમના વિચારો અને કાર્યોનો શૈક્ષણિક પ્રભાવ ખૂબ જ પડ્યો છે.

નાનપણમાં તમે રામલીલા, શેરીનાટક, ભવાઈ અથવા નાટક જોયાં હશે. અઢી-ત્રણ હજાર વર્ષથી નાટકો લખાય - ભજવાય છે. એ ભજવાય છે તેથી એ દશ્ય-શ્રાવ્યકલા ગણાય. નાટકમાં અનેક અંકો-દશ્યો હોય. તે લાંબું હોય. ક્યારેક તો અડધીરાત સુધી ચાલે. પણ ભાગદોડના યુગમાં સમય કોને છે? તેથી એકાંકી લખાય છે. તેમાં વાર્તાની જેમ એક રહસ્યમય, બોધદાયક રસ પડે તેવા જીવનપ્રસંગને પાત્રોના સંવાદો રૂપે રજૂ કરવામાં આવે છે. એમાં લેખક પડદા પાછળ હોય છે. તખ્તા ઉપર લેખક વતી પાત્રો આવે છે. પાત્રો પોતાના સંવાદો થકી પ્રસંગને રજૂ કરે છે. એ સંવાદો-પ્રસંગો લેખકના વિચારને, ભાવને, જીવનદર્શનને ચોટદાર રીતે રજૂ કરે છે. ક્યારેક તેમાં કાવ્યપંક્તિઓ, ગઝલના શેર વગેરે પણ રજૂ થાય છે. એકાંકીનું સૌથી મહત્ત્વનું લક્ષણ તેની અભિનયક્ષમતા અથવા અભિનેયતા ગણાય છે. લેખકે પ્રસંગોને અનુરૂપ સંવાદો એ રીતે ગોઠવેલા હોય છે કે સ્ટેજ ઉપરનાં પાત્રો એ સંવાદોને બોલતી વખતે વાચિક એટલે ભાષા-વાણીના અભિનયને ઉત્તમ રીતે રજૂ કરી શકે. સાથેસાથે હલનચલનના અને મોં તથા આંખોના ભાવોને રજૂ કરી શકે.

ગુજરાતી સાહિત્યમાં બટુભાઈ ઉમરવાડિયાથી લઈ ચંદ્રવદન મહેતા, જયંતિ દલાલ, જશવંત ઠાકર, લાભશંકર ઠાકર વગેરે જાણીતા એકાંકીકાર છે.

આ એકાંકીમાં સફળતા અને નિષ્ફળતા એક જ સિક્કાની બે બાજુઓ છે તે વાત સરસ રીતે સમજાવાઈ છે.

કેટલાંક વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ દરમિયાન સારું પરિણામ નહીં આવવાને કારણે અથવા તો સારું પરિણામ નહીં આવે તેવા ડરને કારણે આપઘાત કરે છે. આવા વિદ્યાર્થીઓનું આ પગલું અત્યંત ભૂલભરેલું અને ખોટું છે, તેમ લેખક ભારપૂર્વક જણાવે છે. જીવનમાં સફળતા અને નિષ્ફળતા મળતી જ રહે. લેખકના મતે નિષ્ફળતા મળવી એ ગુનો નથી, પરંતુ નિષ્ફળતાને કારણે નાસીપાસ થવું એ ગુનો છે. આ કૃતિ દ્વારા લેખક વિદ્યાર્થીઓમાં રહેલો ભય દૂર કરીને, તેમનામાં આત્મવિશ્વાસ વધારવાનો પ્રયત્ન કરે છે.

- પાત્રો : સુનીલ, દાદા, મીનાબેન (મમ્મી), રમણભાઈ (પપ્પા), પ્રવીણભાઈ (પડોશી), સવિતાબેન (માસી).
- (સુનીલ તેના ઓરડામાં કશુંક વિચાર કરતો અને ગૂંમસૂંમ બેઠો છે, દાદા ઓરડામાં પ્રવેશ કરે છે)
- દાદા : સુનીલ, કેમ ગૂંમસૂંમ બેઠો છે ? શું વિચારે છે ?
- સુનીલ : કશું જ નહીં દાદા, બસ એમ જ બેઠો છું.
- દાદા : જો સુનીલ ખોટું ના બોલીશ. તું મારાથી કશુંક છૂપાવી રહ્યો છે. બોલ શું વાત છે ?
- સુનીલ : કહ્યુંને દાદા, કશું જ નથી. મને એકલો છોડી દો.
- દાદા : જો સુનીલ, હું તને બે દિવસથી જોઉં છું. તું નથી સરખી રીતે ઘરમાં કોઈની સાથે વાત કરતો. નથી તું ટી.વી. જોતો કે નથી તું બહાર તારા મિત્રો સાથે બહાર જતો. ટૂંકમાં, તું કોઈ મુશ્કેલીમાં છે અને તું કશુંક અમારાથી છૂપાવી રહ્યો છે. જો બેટા, હું તો તારા મિત્ર જેવો છું. જો તારે મારાથી કશુંક છૂપાવવું ના જોઈએ. જે હોય તે મને જણાવી દે. હું તને મદદ કરીશ. બોલ બેટા શું છે ?
- સુનીલ : દાદા, મારી પરીક્ષાનું કાલે પરિણામ છે અને મને ડર છે કે હું નાપાસ થઈશ. જેથી મારો મૂડ બે દિવસથી નથી અને મને મનમાં ખોટા વિચારો આવે છે.
- દાદા : અરે, હજુ પરિણામ તો આવવા દે. અત્યારથી શા માટે ડર રાખે છે ? અને હા, કયા ખોટા વિચારો આવે છે.
- સુનીલ : દાદા, હું નાપાસ જ થઈશ, અને મને મમ્મી પપ્પા લડશે. જેથી એવા વિચારો આવે છે કે હું ઘર છોડીને જતો રહું અથવા તો આત્મહત્યા કરી લઉં.
- દાદા : અરે ગાંડા ! તેં કહ્યું છે કે મને ખોટા વિચારો આવે છે. એટલે કે, તું માને જ છે કે તને જે વિચારો આવે છે તે ખોટા જ છે. તો આવા ખોટા વિચારો શા માટે કરે છે ? અને તું સાચો જ છે કે તને આવેલા એ વિચારો ખોટા જ છે. એટલે એવું વિચારવાનું બંધ કર અને બીજું તને જે ગમતું હોય તે કર.
- સુનીલ : દાદા, કાલે રીઝલ્ટ આવશે અને હું નાપાસ થઈશ તો ?
- દાદા : જો સુનીલ, તે પરીક્ષા આપી છે. અને પરીક્ષાનું પરિણામ પાસ થઈએ અથવા તો નાપાસ થઈએ. એ બેમાંથી એક જ આવવાનું છે. આમ, પરીક્ષા આપી હોય તો નાપાસ પણ થવાય, અને નાપાસ થવું એ ગૂંનો નથી, પણ નાસીપાસ થવું એ ગૂંનો છે. માટે નાસીપાસ ના થઈશ. નાસીપાસ થયેલ વ્યક્તિને ખોટા વિચારો આવે. આ વિચારો તેને ખોટા માર્ગે લઈ જાય. પ્રગતિને અવરોધે. માટે બેટા નાસીપાસ ના થઈશ અને ખોટા વિચારો પણ ના કરીશ.
- સુનીલ : પણ દાદા, હું નાપાસ થઈશ તો મમ્મી-પપ્પા મને લડશે, મને જેમ તેમ ખરાબ બોલશે.
- દાદા : જો તારા મમ્મી-પપ્પા તને લડશે નહિ. એની જવાબદારી મારી. હું એમને વાત કરું છું જ. જા તારા મમ્મી-પપ્પાને બોલાવી લાવ. (સુનીલ મમ્મી-પપ્પાને બોલાવવા જાય છે, તેમને બોલાવીને આવે છે, બધા સાથે પ્રવેશ કરે છે.)

- રમણભાઈ : બોલો બાપુજી શું કામ હતું ? સુનીલ બોલાવવા આવ્યો હતો કે દાદા બોલાવે છે.
- દાદા : હા, બેસો. જુઓ. તમને ખ્યાલ હશે જ કે કાલે સુનીલની પરીક્ષાનું પરિણામ છે. ધારો કે, સુનીલ નાપાસ થાય તો તમે બંને સુનીલને લડશો ?
- રમણભાઈ : જૂઓ દાદા. સુનીલ નાપાસ થાય તો અમને ગમે તો નહિ જ ને ? એને થોડું કહેવું તો પડે ને ?
- દાદા : તમે એને કશુંક કહીને કોઈ માર્ગદર્શન આપો તેનો મને વાંધો નથી. પણ તમે એને લડશો તો મને નહિ ગમે અને હું બંનેને એ નહિ કરવા દઉં. પરીક્ષા આપી છે તો નાપાસ પણ થવાય.
- મીનાબેન : હા, દાદા હું પણ માનું જ છું કે, પરીક્ષા આપી છે તો નાપાસ પણ થવાય. અને ધારો કે, સુનીલ નાપાસ થયો તો એવું પણ નથી ને કે સુનીલ એકલો જ નાપાસ થયો છે. એના જેવા બીજા હજારો છોકરાઓ નાપાસ થયા હશે.
- રમણભાઈ : પણ સુનીલ, આવું બને અને અમે તને કોઈ સલાહ આપીએ એનો અર્થ એવો નથી કે અમે તને લડી રહ્યાં છીએ. અમારી મા-બાપ તરીકે ફરજ છે કે, તારાથી કોઈ ભૂલ થઈ હોય તો અમારે એ તરફ તારું ધ્યાન દોરવું જોઈએ. એનો અર્થ એવો નથી કે અમે તને ધમકાવીએ છીએ કે લડીએ છીએ. અમારી ફરજ તને માર્ગદર્શન આપવાની છે અને તારી ફરજ તે માર્ગદર્શન પ્રમાણે આગળ વધવાની છે. એટલે આવું કશુંક બને તો તેને હકારાત્મક રીતે લેવું જોઈએ.
- દાદા : જોયું સુનીલ ! તું કેવું માનતો હતો કે, મમ્મી-પપ્પા લડશે. જોયુંને તું ખોટું વિચારતો હતો. મમ્મી-પપ્પા કશુંક કહે તો તે તારા ભલા માટે જ હશે એમ માનવાનું. મનમાંથી આત્મહત્યા કરવાના કે ઘર છોડી ભાગી જવાના વિચારો બંધ કરીને સ્વસ્થ થઈ જા.
- મીનાબેન : સુનીલ બેટા ! શું તું આત્મહત્યા કરવાનું વિચારતો હતો ? ઘર છોડીને ભાગી જવાનું વિચારતો હતો ? બેટા અમે તને કઈ બાબતમાં દુઃખી કર્યો છે ? અમે પેટે પાટા બાંધીને તને આગળ લાવવા પ્રયત્ન કરીએ છીએ. બેટા, એનું ફળ તું અમને આ રીતે આપીશ ?
- રમણભાઈ : સુનિલ, બેટા એટલું તો વિચાર કે આપણે બધા ઘરમાં કેટલી શાંતિથી અને મજાથી રહીએ છીએ. તને ઉછેરવામાં તારી મમ્મીએ રાતોની રાતો ઉજાગરા કર્યાં છે. તને મોટો કરવા માટે અમે ઘણા દુઃખ પણ સહન કર્યાં છે. તારા માટે અમે ટાઢ કે તડકો જોયો નથી. અમારી તારી પાસે ઘણી અપેક્ષાઓ હોય. પણ બેટા, તું આત્મહત્યા કરીને અમને દુઃખી કરવા માંગે છે ? તું આવું કરીશ તો અમે કેટલાં દુઃખી થઈશું એનો વિચાર કર્યો ? શું તું તારા મા-બાપ અને દાદાને દુઃખી કરવા માંગે છે ? અમે તારી પાછળ કરેલા પ્રયત્નોને તું વેડફી દેવા માંગે છે ? બેટા ? આત્મહત્યા એ કોઈ પણ સમસ્યાનો ઉપાય નથી અને નથી.
- દાદા : નિષ્ફળતા મળતાં અથવા દુઃખ પડતાં નિરાશ થઈ આત્મહત્યા કરવી એ તો મા-બાપ પરિવાર સમાજનું જ નહીં પણ ઈશ્વરનું ઘોર અપમાન છે. આપણને સૌને કોઈ ઉપયોગી કામગીરી કરવા માટે જ તેણે આ પૃથ્વી ઉપર મોકલ્યા છે. તે ઉપયોગી કામગીરી પૂરી

થયા પછી એ જ આપણને પાછાં બોલાવી લે છે. આપણે ઈશ્વરે આપેલી અણમોલ જિંદગીને એમ જાતે કરી ફેંકી દઈ શકીએ જ નહીં.

સુનીલ : પપ્પા, તમે અને મમ્મી તો હવે મને નહિ લડો. પણ આપણા પડોશીઓ અને સગાં મને કઈ દૃષ્ટિએ જોશે ? એ મારા માટે શું વિચારશે ? બધા કહેશે કે જો, પેલો સુનીલ ડોબા જેવો છે. નાપાસ થયો.

દાદા : જો બેટા, એ પણ તું ખોટું વિચારએ છે. કોઈ તારા માટે આવું વિચારવાનું નથી અને તને કશું કહેવાનું પણ નથી. જો તારે ખાતરી કરવી હોય તો આપણા પડોશી પ્રવીણભાઈ અને તારા સગાં એવા તારા માસી સવિતાબેનને આપણે બોલાવીએ અને એમની સાથે ચર્ચા કરીએ કે તેઓ આ બાબતે શું માને છે. રમણ, તું બાજુમાંથી પ્રવીણભાઈને બોલાવ અને વહુ બેટા તમે તમારી બેન સવિતાને ફોન કરીને બોલાવો. અહીં બાજુની સોસાયટીમાં જ છે. પાંચ મિનિટમાં આવી જશે.

(રમણભાઈ અને મીનાબેન ઓરડાની બહાર જાય છે)

સુનીલ : દાદા, આ લોકોને ના બોલાવ્યા હોત તો ? આવીને મન હલકો પાડશે. મારા માટે ખરેખર હલકું વિચારશે.

દાદા : સુનીલ, બેટા મેં અગાઉ કહ્યું ને ? કે તું ખોટું વિચારે છે. તમે છોકરાઓ ખોટું વિચારો છો અને એ ખોટા વિચારને કારણે ક્યારેક ખોટાં પગલાં ભરો છો. હકીકતમાં આવી કોઈ ચિંતા કે મૂંઝવણ હોય તો વડીલો સાથે ચર્ચા કરી લેવી જોઈએ. (પ્રવીણભાઈ અને રમણભાઈ ઘરમાં પ્રવેશ કરે છે.)

પ્રવીણભાઈ : કેમ છો દાદા, કેમ છે સુનીલ ? અરે ! કાલે તો તારી પરીક્ષાનું પરિણામ છે ને ? બોલ કેટલા ટકા આવશે ?

રમણભાઈ : પ્રવીણભાઈ, અમારે એની જ ચર્ચા ચાલતી હતી. સુનીલને એમ છે કે હું કદાચ નાપાસ થઈશ. જેથી પડોશીઓ મારા માટે ખરાબ વિચારશે. બોલો, તમે શું માનો છો ?

પ્રવીણભાઈ : અરે ગાંડા ! અમારે તારા માટે શા માટે ખરાબ વિચારવું પડે ? અમે નહિ દુનિયાની સૌ વ્યક્તિ માને છે કે, પરીક્ષામાં પાસ પણ થવાય અને નાપાસ પણ થવાય. તું નાપાસ થઈશ એટલે હલકો નથી પડી જવાનો. આ દુનિયામાં એવાં અનેક ઉદાહરણો છે કે, જે શરૂઆતમાં નિષ્ફળ ગયા હોય અને પછીથી સફળ થયા હોય. તું આ પરીક્ષામાં નાપાસ થાય પણ પછી શી ખાતરી કે તું સફળ નહિ થાય ?

રમણભાઈ : હું પણ એમ જ માનું છું. પરીક્ષાના પરિણામની સારી અપેક્ષા હોય. એ ના સંતોષાય તો દુઃખ થાય તે સ્વાભાવિક છે, આવું બને ત્યારે જ ક્યારેક ભય, ચિંતા, શંકા વગેરે પણ ઉદભવે. આમ છતાં તમે તમારી જાતને લઘુતાથી જૂઓ તે સારી બાબત નથી.

દાદા : હા ભાઈ ! કોઈપણ વ્યક્તિ કોઈપણ કામ હાથ પર લે ત્યારે તે કામની સાથે સફળતા અથવા તો નિષ્ફળતા સંકળાયેલ જ હોય છે. જે પણ પરિણામ આવે તેનો સ્વીકાર કરવો તે ડાહ્યા માણસની નિશાની છે. (મીનાબેન અને સવિતાબેન ઓરડામાં પ્રવેશ કરે છે)

રમણભાઈ : આવો સવિતાબેન. બેસો.

- સુનિલ : (ઊભો થઈને તેના માસી સવિતાબેનને પગે લાગે છે)
- સવિતાબેન : જો સુનીલ. મને તારા મમ્મીએ બધી વાત કરી કે, આવતી કાલે તારી પરીક્ષાનું પરિણામ છે. જેના કારણે તું ભયભીત છે અને તું ખોટા વિચારો કરે છે.
- મીનાબેન : હા, બેન. સુનીલ હમણાં બે દિવસથી તો અમારી સાથે સરખી વાત પણ કરતો નથી. ઘરમાં એના રૂમમાં જ પૂરાઈ રહે છે અને ખોટા ખરાબ વિચારો કરે છે.
- સવિતાબેન : જો સુનીલ, તું જે પણ વિચારે છે એ ખોટું છે. મમ્મીએ કહ્યું કે તને આત્મહત્યા કરવા સુધીના વિચારો આવે છે. અરે ગાંડા, તેં ક્યાં કોઈ ખરાબ કે આપણી આબરૂ જાય તેવું અસામાજિક કામ કર્યું છે. તારા મનમાં જે ખોટા વિચારો આવે છે તે લાગણી કે આવેગમાં આવેલા વિચારો છે. હકીકતમાં સ્વસ્થ થઈને શાંત મનથી વડીલોની સાથે ચર્ચા કરીને વિચારવું જોઈએ. ખોટા વિચારોના અંતે તમે જે પણ નિર્ણય લેશો તે નિર્ણય પણ ખોટો જ હશે. જે તને અને અમને બધાને નુકસાન કરશે. માટે બેટા, આવું ના વિચારાય.
- દાદા : હા, પરીક્ષામાં ઓછું પરિણામ આવે કે નાપાસ થાવ તેનો અર્થ એ નથી કે તમે ડફોળ છો, તમારામાં બુદ્ધિ નથી, તમે પ્રામાણિક નથી, તમે મહેનત નહોતી કરી વગેરે માનવાનું કોઈ કારણ નથી.
- રમણભાઈ : માણસનું પણ એવું છે. એનામાં બધા સદ્ગુણો જ સદ્ગુણો હોય એવું બને નહીં. એનામાં બધી જ વાતની આવડત હોય એવું પણ બને નહીં. કોઈ એક વાતમાં હોશિયાર હોય ન તો કોઈ બીજી બાબતમાં હોશિયાર હોય. દરેકે પોતે કઈ બાબતમાં હોશિયાર છે તે સમજી લેવું જોઈએ. પોતાની એ હોશિયારીને વધારતા રહેવી જોઈએ.
- પ્રવીણભાઈ : અને બીજી વાત કે, તમે ભલે પરીક્ષામાં નાપાસ થયા. કદાચ એને તમારી થોડા અંશે ખામી કહીએ તો સામે પક્ષે તમારામાં એવી ઘણી ખૂબીઓ પણ હશે જ. જે કદાચ બીજી વ્યક્તિમાં પણ ન હોય. તું તારા મમ્મી-પપ્પાને અને દાદાને પૂછી લેજે કે, તારી એવી કઈ બાબતો છે કે જે એમને ખૂબ જ ગમે છે. જેના કારણે તેમને તારા પર ગૌરવ છે.
- મીનાબેન : હા, પ્રવીણભાઈ. મારો સુનીલ ખૂબ જ ડાહ્યો છે. તે મને મારા કામમાં ખૂબ જ મદદ કરે છે. તે તેની વસ્તુઓ યોગ્ય જગ્યાએ અને વ્યવસ્થિત મૂકે છે.
- રમણભાઈ : અરે, સુનીલ તું તારા કામ જાતે જ કરે છે. તારે મોટા થઈને વિશિષ્ટ વ્યક્તિ બનવાની ઈચ્છા છે. આ બે બાબતોથી મને તારા માટે ગૌરવ છે.
- દાદા : અરે, સુનીલ તું તો મારા મિત્ર સમાન છે. મારાં કેટલા બધા કામ તું કરે છે. તું મને ખૂબ જ સાચવે છે. એના ઉદાહરણ તો હું અમારા ઘરડાઓની મીટિંગમાં આપું છું.
- સવિતાબેન : જોયું સુનીલ. હજુ તો આ લીસ્ટ લાંબુ બને. આમ તમારામાં રહેલી સારી બાબતોને યાદ કરીને અત્યારે મળેલ નિષ્ફળતાને કે તેના ભયને ભૂલવાનો પ્રયત્ન કરો. અભ્યાસમાં નાપાસ થાવ છો તેનો વાંધો નથી, પણ ખોટા વિચારો કરીને કે અયોગ્ય રસ્તા પસંદ કરીને જીવનમાં શા માટે નાપાસ થાવ છો.
- પ્રવીણભાઈ : સુનીલ, તારે એક કામ કરવા જેવું છે. મહાન વ્યક્તિઓ જેમ કે, ગાંધીજી, ધીરુભાઈ

અંબાણી, અબ્રાહ્મ લિંકન, આઈન્સ્ટાઈન વગેરેનાં જીવનચરિત્ર વાંચ. તને ખ્યાલ આવશે કે જેમાં મોટભાગના વ્યક્તિઓ અનેકાનેક વાર તેમના જીવનમાં નિષ્ફળ ગયા હશે. પણ તેઓ જાણતા હતા કે, નિષ્ફળતા એ જ સફળતાનું પગથિયું છે. તને તો ક્રિકેટમાં ખૂબ જ રસ છે. તું જુએ છે કે ઘણા ખેલાડીઓ શૂન્ય રનમાં આઉટ થઈ જાય છે, તો શું તેઓ રમવાનું છોડી દે છે ? ના, મહેનત ચાલુ જ રાખે છે અને સફળ પણ થાય છે. તારે પણ એજ કરવાનું છે.

દાદા : સુનીલ બેટા, ટોમ વોટસને કહેલું કે, જો તમારે સફળ થવું હોય તો નિષ્ફળતાનું પ્રમાણ બમણું કરી દો. તમે નાનપણમાં સાયકલ ચલાવતાં શીખ્યા ત્યારે કેટલીય વાર પડ્યા હશે. હાથ-પગ છોલાયા હશે, ક્યારેક માથામાં ઢીંમણું પણ થયું હશે. પણ તેથી તમે સાયકલ ચલાવતાં શીખવું છોડી દીધું ન હતું. તેથી કોઈક વળી એકપણ વાર પડ્યા વિના પણ સાયકલ ચલાવતાં શીખી જાય એવું બને. સામાન્ય રીતે એકાદ વાર પડવાનું તો બને જ.

રમણભાઈ : નિષ્ફળતા મળે તે ખરાબ બાબત નથી, પણ નિષ્ફળતાનો સ્વીકાર ના કરવો અને નિષ્ફળતા મળવા પાછળના કારણો ન શોધવા તે ખરાબ બાબત છે. નિષ્ફળતા પછી તમે પસંદ કરેલ માર્ગ જ તમારા ભવિષ્યને અને સમાજમાં તમારું ચારિત્ર્ય નક્કી કરે છે. માટે જ નિષ્ફળતા પછી શું કરવું તે ખૂબ સમજી વિચારી શાંત મગજે નિર્ણય લેવો.

સવિતાબેન : ઉતાવળમાં લીધેલ નિર્ણય ખોટો પડવાની શક્યા વધારી દે છે. નિષ્ફળતા મળે તો તેના કારણો શોધો, પ્રગતિ માટે પ્રયત્ન કરો, તમારી જાત પર વિશ્વાસ કરો અને સમયની રાહ જૂઓ.

પ્રવિણભાઈ : જીવનનું પણ એવું છે. જીવનમાં સફળતા અને નિષ્ફળતા, સુખ અને દુઃખ આવ્યા જ કરે છે. દિવસનું મજાનું અજવાળું છે તો રાતનું અંધારું પણ છે. પણ રાતના અંધારાથી આપણે ડરતા નથી, નાસીપાસ થતા નથી કારણ કે ખબર છે કે વળી સવાર પડવાની જ છે, અજવાળું થવાનું જ છે.

મીનાબેન : સફળ થવા માટેના જરૂરી ગુણો આપણામાં હોય છે, પરંતુ તેની જાણ આપણને હોતી નથી. તે ગુણો ઓળખી કાઢી ચોક્કસ દિશામાં પ્રયત્નો કરવાથી સફળતા આપણને શોધતી આવશે. ભૂલ થાય તે ભૂલ નથી, પરંતુ ભૂલ થયા પછી ભૂલ સુધારવી નહિ તે ભૂલ છે.

મીનાબેન : સુનીલ, જીવનમાં આગળ વધવા પોતાના વિચારોને હકારાત્મક બનાવવા જોઈએ. પાણીથી ભરેલા અડધા ગ્લાસમાં અડધો ખાલી છે તેમ વિચારવાને બદલે અડધો ગ્લાસ ભરેલો છે તેમ વિચારો. સાથે પોતાની જાત પર વિશ્વાસ રાખી હિંમતથી કામ લો, અને એવું કરી બતાવો કે જેથી તમારા માટે તમારા વાલી અને સમાજ ગૌરવ અનુભવે.

દાદા : સુનિલ, એક વાત સમજી લે કે શાંત દરિયો ક્યારેય સારો ખલાસી બનાવી શકતો નથી. નિષ્ફળતા અને સફળતા એક સિક્કાની બે બાજુ છે. સિક્કો ઉછળતા જેમ કોઈ એક બાજુ ઉપર રહે છે. તેમ કોઈ પ્રયાસ કે કાર્ય કરતા સફળતા કે નિષ્ફળતા બેમાંથી એક જ વાત બનવાની છે.

- પ્રવીણભાઈ : સારું રમણભાઈ હું રજા લઉં. મારે બહાર જવાનું છે. સુનીલ છેલ્લે એક વાત કહેતો જાઉં છું કે, નિષ્ફળતામાંથી પણ શીખવા મળે છે. એ રીતે જોતાં નિષ્ફળતા પણ ફાયદાકારક છે. નિષ્ફળતાથી ભયભીત થયા વગર, લઘુતાગ્રંથિ રાખ્યા વગર સારું વિચારો અને સારું કરો. બસ ત્યારે આવજે. (પ્રવીણભાઈ જાય છે.)
- સવિતાબેન : લો બેન ત્યારે હું પણ જાઉં છું. મારે રસોઈ કરવાની બાકી છે. (સવિતાબેન પણ જાય છે.)
- રમણભાઈ : બોલ સુનીલ હવે તને તારી જાત પર વિશ્વાસ બેઠોને ? તું પણ મોટો થઈને કશુંક તો બની શકીશ. ભણવામાં ઓછા ટકા આવે એટલે આપણે નિષ્ફળ ગયા, જીવનમાં કશું જ નહિ કરી શકીએ એવું નહિ માનવાનું. જે ગમતું હોય, જેમાં રસ હોય તે કામ શરૂ કરી દો, જીવનમાં સફળતા મળશે જ.
- દાદા : હા, સુનીલ તારા પપ્પાની વાત સાચી છે. તને જે ગમતું હોય, જેમાં રસ હોય તે કામમાં આગળ વધ, અમે તારી સાથે જ છીએ. ચોક્કસ માર્ગ કે લક્ષ્ય પસંદ કરી લે, જરૂર પડે અમારી સલાહ લેજે. અમારી શુભેચ્છા તારી સાથે જ છે. ચાલ હસતો હસતો ટી.વી. જોવા બેસ કે મિત્રને મળી આવ. બોલ શું કરવું છે ?
- સુનીલ : દાદા અને મમ્મી-પપ્પા, ખરેખર હું માનસિક રીતે કંટાળી ગયો હતો. ખોટા વિચારો આવતા હતા. પણ મને તમે સમજાવ્યું તે સમજમાં આવી ગયું છે. હવે હું ચોક્કસ માનું છું કે, આત્મહત્યા એ કોઈપણ કારણનો ઉપાય નથી. હવે હું નાપાસ થઈશ તો પણ માનસિક તાણમાં આવ્યા સિવાય યોગ્ય અને સારો નિર્ણય લઈશ. જેના માટે તમને મારા પર ગૌરવ થશે.

ટિપ્પણ

ગૂમસૂમ - ઉદાસ **આત્મહત્યા** - આપઘાત **રીઝલ્ટ** - પરિણામ **નાસીપાસ** - નિરાશ **ડોબા જેવો** - ભેંસ જેવો **અપેક્ષા** - આશા **ડફોળ** - ઠોઠ **લીસ્ટ** - યાદી **લઘુતાગ્રંથિ** - પોતાનામાં કશી આવડત નથી એવી માન્યતા **લક્ષ્ય** - ધ્યેય

રૂઢિપ્રયોગ

ટાઢ કે તડકો ન જોવો - સમય કે સગવડ-અગવડ જોયા વિના કામ કરવું
હકારાત્મક રીતે લેવું - કોઈ પણ બાબતની સારી બાજુ જોવી
પેટે પાટા બાંધવા - થોડું ઓછું ખાઈને અથવા થોડી મુશ્કેલી વેઠીને કામ કરવું

સ્વાધ્યાય

પ્રશ્ન 1. નીચેના પ્રશ્નોના એક-બે વાક્યમાં ઉત્તર આપો.

1. સુનિલને કયા પ્રકારના ખોટા વિચાર આવે છે ? શા માટે ?
2. સુનિલના દાદાજી તેને પોતાનો મિત્ર શા માટે ગણે છે ?
3. સુનિલ નાપાસ થાય તે રમણભાઈ અને મીનાબેનને શા માટે ન ગમે ?
4. સુનિલને પડોશીઓ અને સગાં શા માટે ડોબા જેવો ગણે ?

5. સુનિલ ખરેખર ખોટું વિચારતો હતો તેવું શા ઉપરથી કહી શકાય ?

પ્રશ્ન 2. નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તર પાંચ-દસ વાક્યોમાં આપો.

1. સુનિલ ઘર છોડીને ભાગી ગયો હોત તો તેનું શું થાત ?
2. મા-બાપ પોતાનાં સંતાનો પાસે કઈ કઈ અપેક્ષાઓ રાખે છે ? તમને એ વધુ પડતી લાગે છે ?
3. કોઈ ચિંતા કે મૂંઝવણ હોય તો વડીલો સાથે શા માટે તેની ચર્ચા કરી લેવી જોઈએ ?
4. સુનિલમાં કયા કયા સદ્ગુણ છે જે બધાં બાળકોમાં હોવાં જોઈએ ?
5. મહાન વ્યક્તિઓનાં જીવનચરિત્ર વાંચવાથી કેવા લાભ થાય ?
6. સુનિલે અંતે શો નિર્ણય કર્યો ? શા માટે ? એ નિર્ણય તમને શા માટે ગમ્યો ?

પ્રશ્ન 3. નીચેના વાક્યો ઉદાહરણ સાથે સમજાવો.

1. ભૂલ થાય તે ભૂલ નથી, પરંતુ ભૂલ થયા પછી ભૂલ સુધારવી નહિ તે ભૂલ છે.
2. પાણીથી ભરેલા અડધા ગ્લાસને અડધો ખાલી છે તેમ વિચારવાને બદલે અડધો ગ્લાસ ભરેલો છે તેમ વિચારો.
3. શાંત દરિયો ક્યારેય સારો ખલાસી બનાવી શક્તો નથી.

આટલું કરો

1. આ એકાંકી વર્ગમાં ભજવો.
2. ગયા વરસે (એટલે કે તમારી પહેલાં ભણી ગયેલા વિદ્યાર્થીઓમાંથી) દસમાની પરીક્ષામાં બેઠેલા કુલ વિદ્યાર્થીઓમાંથી કેટલા નાપાસ થયા તેનો આંકડો જાણો. એમાંથી કેટલાયે આત્મહત્યા કરી તેનો આંકડો પણ શક્ય હોય તો જાણો.

